

MARTÍNEZ I TABERNER, Catalina (2000): *La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i primer terç del XIX*. Universitat de les Illes Balears - Departament de Filologia Catalana i Lingüística General / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

El coneixement del passat és una condició essencial per explicar-nos el present i planificar el futur, i això més encara quan tant passat com present com futur estan condicionats per unes circumstàncies de les quals els que en són víctimes no en són (gairebé gens) responsables. Per això, tot estudi del passat que ens faciliti un coneixement al màxim d'acostat al que era la realitat del seu moment ens és una eina valuosíssima per fer més ajustat el nostre balanç històric. Desfer mites i comprovar els fets és la més interessant aportació que puguem fer a la determinació de la nostra essència.

En la història de la llengua catalana hi ha encara molts de buits, i precisament on n'hi ha més (o n'hi havia més fins fa poc) és en l'època de l'anomenada "Decadència", aquests segles en què s'ha dit i repetit, sense, però, acabar-ho de demostrar, que la nostra llengua va caure quasi en el desús i la producció literària va quasi desaparèixer. Evidentment, no em posaré a discutir ara si és així exactament o no, però sí que remarcaré la importància que té que es facin estudis monogràfics, centrats en una època i en una regió, que corroborin o desmenteixin allò que hem sentit o llegit repetidament.

Concretant el nostre interès pel segle XVIII i el XIX, els manuals d'història, política i lingüística ens repeteixen fins a la pesadura que l'anomenada Guerra de Successió tengué com a principals conseqüències la pèrdua de les nostres institucions polítiques, el nostre sistema de Govern, i la prohibició de l'ús institucional del català, substituït pel castellà. Pareix, dit així, que el català va deixar immediatament després de la guerra de ser usat amb normalitat, com ho havia estat fins aleshores, i el castellà tot d'una li va prendre el lloc. Doncs el fet és que si gratam una mica, com ho ha fet Catalina Martínez, ens adonam que a la realitat la cosa no va ser tan simple i que el canvi evidentment volgut per les autoritats borbòniques es va torbar més de cent anys a ser plenament efectiu. El propòsit de l'autora d'aquest voluminós treball és mostrar fins a quin punt les disposicions conseqüents al Decret de Nova Planta de Mallorca i d'Eivissa,¹ del 28 de novembre de 1715, significaren un abandó real i immediat a l'illa de la llengua catalana en determinats usos formals escrits; i fins a quin punt, mentre es va mantenir usada la nostra llengua, aquesta va rompre amb la seva pròpia tradició ortogràfica i gramatical, condicionada per la nova llengua imposada. Per a la investigadora un i altre fet van a priori junts, són com les dues cares de la mateixa moneda: pressuposa que la llengua catalana desapareixerà de l'ús escrit en la mateixa mesura que se'n perdran els referents formals tradicionals. Dit amb les seves paraules:

"Una de les fites bàsiques de la investigació és esbrinar quan es trenca definitivament la tradició de l'escriptura en llengua catalana, és a dir, quan s'imposa l'ús de la llengua castellana escrita perquè el catalanoparlant ja ha perdut tots els referents de l'escriptura en la seva pròpia llengua." (p. 18)

El camp d'estudi de la investigació s'organitza en tres grans apartats:

a) l'ensenyament (anàlisi de l'organització de l'ensenyament a l'Antic Règim i a l'estat liberal, des de les primeres lletres fins a la Universitat), per comprovar l'efectivitat de les lleis dictades contra la llengua catalana;

b) els àmbits d'ús de la llengua: públic (el notariat, l'administració municipal, l'Audiència) i privat (administració privada, comptabilitat i correspondència comercial, documentació interna de convents);

1. Recordem que Menorca no va ser afectada pel Decret en el moment de la promulgació, perquè estava en poder d'Anglaterra, que la va mantenir fins a principis del XIX, amb curtes interrupcions que ara no fan al cas.

c) l'anàlisi lingüística de texts diversos públics i privats (testaments, contractes d'arrendament agrari, factures i albarans).

L'objectiu final ha de ser respondre les qüestions següents:

«Si l'escola ja no compleix la seva funció i alfabetitza en una llengua que no és la parlada pel poble, com es pot mantenir l'escriptura? Quins referents tenien en Cervera, n'Amengual,² etc.? Fins quan es va transmetre la llengua catalana escrita? En quins àmbits d'ús es va mantenir per més temps? Quins grups socials restaren més fidels o foren alfabetitzats més tard en llengua castellana?» (p. 21)

Amb aquesta planificació i aquesta finalitat, doncs, Catalina Martínez duu envant el seu treball, metòdicament impecable.

Fa un repàs primer al sistema escolar de Mallorca durant el segle XVIII i el primer terç del XIX, fent notar que el català s'hi manté fins a la primera dècada del XIX, i que n'és expulsat al mateix temps que el llatí deixa de ser ensenyat a les primeres edats. Quan el llatí passa a ser una llengua culta, però morta, a escola, apresada a una edat avançada, el castellà ocupa el lloc de la llengua vulgar útil, i el català es manté ja només en l'ús oral. Això passa en la segona i tercera dècada del segle XIX, en l'època de l'estat liberal.

Després examina l'ús de la llengua en els àmbits públic i privat, amb documents pertanyents a les activitats abans indicades. Hi fa veure com en l'àmbit públic la fita clarament decisiva és la *Real Cédula* de 1768, amb què Carles III obliga a redactar en castellà tota la documentació oficial que ja no ho era abans. Només se n'escapen els testaments, que continuen sent redactats en català fins quasi a mitjan segle XIX, probablement perquè són la plasmació d'una voluntat expressada naturalment en aquesta llengua. I hi fa veure també que en els escrits de caràcter privat la llengua catalana aguanta en general tant com als testaments, fora de la correspondència de la noblesa, quasi ja exclusivament en castellà a finals del XVIII.

Finalment analitza la llengua de la documentació estudiada, anàlisi de la qual conclou que el codi ortogràfic tradicional va perviure fins al primer terç del segle XIX amb poques interferències amb el codi ortogràfic castellà, i que aquesta llengua escrita va mantenir un grau de formalitat i puresa acordat també amb el model tradicional, només alterat per alguns escriptors amb poca formació que deixen emergir formes del parlar col·loquial (sobretot l'article derivat d'IPSE) o que introdueixen castellanismes en excés. Quan la consciència d'aquesta tradició es perd, principalment perquè l'escola ja no la transmet, és quan la castellanització total s'accelera i culmina.

En conclusió, hem de dir que l'estudi de Catalina Martínez puntualitza amb dades empíriques el tòpic de la castellanització sobtada de l'escriptura pública i privada als països catalans sota domini espanyol en el segle XVIII, almanco en el cas de Mallorca. Si bé és ver que l'Audiència sorgida del Decret de Nova Planta començà a actuar en llengua castellana, aquesta tot al llarg del segle va continuar sent estranya a la majoria d'usos públics i privats, i només a finals del segle va començar a cedir en l'àmbit públic. Paradoxalment, va ser quan la Renaixença literària mostrava les seves primeres manifestacions, a mitjan segle XIX, que el català va desaparèixer quasi absolutament dels darrers reductes en què s'havia mantingut usual: l'escola, primerament, i la documentació privada i els testaments, després.

El treball de Catalina Martínez és, per tant, ben interessant i representa una aportació important a la nostra no del tot feliç història. Qualque retret, però, hi podem fer, baldament no sigui substancial. Un, és que l'abundància de documents transcrits al detall i de dades extretes fa que una part del llibre sigui un poc feixuga per al lector, que segurament opta majoritàriament per passar pàgines i anar directament a la interpretació de les dades i a les conclusions. És clar que tota aquesta docu-

2. El primer, autor d'una ortografia mallorquina l'any 1812; el segon, d'una gramàtica mallorquina l'any 1835 (i d'un diccionari més endavant).

mentació i aquestes dades no hi podien faltar a una tesi doctoral, però potser s'haurien pogut condensar i parcialment suprimir en la publicació, que hauria estat així més atractiva de llegir. L'altre retret és que en l'anàlisi dels texts hauria pogut contrastar les dades que en treu amb dades d'altres anàlisis semblants fetes per altres investigadors, de manera que hauríem vist més clar les coincidències i discrepàncies entre els usos mallorquins i els d'altres bandes, o hauríem pogut constatar l'originalitat de determinades formes, o, més concretament, hauríem pogut saber si els castellanismes que hi apareixen ja es troben en documents anteriors —i per tant ja obeeixen en certa manera a un hàbit més o menys antic— o són recollits per primera vegada. Tot això contribuiria més precisament al coneixement conjunt de la conformació històrica de la llengua, literària i no literària.

Bé, acceptem, però, que aquests retrets són menors confrontats amb l'envergadura i la importància de l'aportació de la professora Catalina Martínez Taberner.